

Ovidijeva poezija ob soočenjih z Avgustovim režimom

Kajetan Gantar*

Vrstijo se dvatisočletni jubileji pomembnih antičnih literarnih ustvarjalcev, ki gredo večkrat skoraj neopazno mimo nas. Tako je na primer leta 2017 šla neopazno mimo nas dvatisočletnica smrti zgodovinarja Livija, ki so jo drugod, še zlasti v njegovem rojstnem kraju, v Padovi, kjer se osrednje poslopje tamkajšnje starodavne univerze ponaša z imenom *Livianum*, obeležili z zanimivimi in odmevnimi simpoziji. In naj k temu dodam, kar je dobro znano, da je Livij, čeprav je bil izrazito prorepubliškansko usmerjen, užival veliko zaupanje in naklonjenost cesarja Avgusta.

Nasprotno pa njegovega zaupanja in naklonjenosti žal ni bil deležen pesnik Ovidij (*Publius Ovidius Naso*), čigar nejasna dvatisočletnica smrti je najverjetneje minila v predlanskem letu.¹

Pavšalna sodba, ki jo dobi dijak ali ki jo ima naš izobraženec o tem pesniku – v primerjavi z njegovimi vrstniki in z drugimi pomembnimi rimskimi pesniki – Ovidiju ni ravno najbolj naklonjena. Na eni strani se mu sicer priznava oblikovna virtuoznost, blagozvočno igranje in zvončkljanje z besedami, vrhunska umetnost v oblikovanju podob iz narave, ki naj bi bila blizu nekakšnemu impresionizmu, presenetljiva iznajdljivost in neizčrpna fantazija v nizanju briljantnih besednih bravur, stilnih figur in iskrivih domislic, vendar pa se mu po drugi strani odreka neka globlja dimenzija, tako v neposrednosti epske pripovedi kot v iskrenem doživljanju lirizma njegovih ljubezenskih izpovedi. Skratka, prevladuje vtis, kot da bi šlo za predhodnika nekega odmaknjenega in vase zagledanega larpurlartizma.

* Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Novi trg 2, Ljubljana, kajetan.gantar@siol.net

1 Tu se ne bi spuščal v podrobnejšo argumentacijo in polemiziranje okrog natančnejše letnice pesnikove smrti, pri čemer se na primer razhajata že dva rokopisa Hieronimove *Kronike*. Morda je to že leto 16 po Kr., še verjetneje pa se zdi, da je leto 16 po Kr. *terminus post quem*.

Če pa si Ovidijevo poezijo malo pobliže ogledamo, če se poglobimo v čas in okoliščine, v katerih se je njegova poezija spočejala in rojevala, pridemo do spoznanja, da gre dejansko za močno angažiranega ustvarjalca. V njegovih verzih sicer ni najti močnejših neposrednih odmevov na takratne prelomne družbene premike in usodna zgodovinska dogajanja, niti v obliki panegirikov, kakršne so na čast zmagovitemu Oktavijanu pisali ne samo dobro plačani verzifikatorji, ampak tudi prilagodljivi pesniki velikega formata, kot npr. Vergilij, ki je postal kot *Vater des Abendlandes* v nekaterih interpretacijah skoraj nekakšen *pontifex maximus* Avgustovega kulta, še bolj pa Horacij, ki je v svoji *Stoletni pesmi* (*Carmen saeculare*), še bolj pa v nekaterih odah zadnje (četrt) knjige v svoji zbirki *Carmina* napisal nekaj vznesenih verzov, ki zaudarjajo bolj po Orientu kot po klasiki, in gredo včasih skoraj že preko mej dobrega okusa.²

Seveda tudi Ovidijeva poezija marsikje naredi komplimente Avgustovemu čaščenju, vendar gre pri tem bolj za standardne klišeje. V resnici se njegova poezija že od vsega začetka s svojo provokativno ljubezensko tematiko in motiviko v nekem smislu – tako kot že pri njegovih elegičnih predhodnikih in vzornikih – postavlja po robu avgustejski politiki in imperialni ideologiji.³ Avgustova politika je bila navzven usmerjena k širjenju in konsolidaciji rimskega imperija, ki se je raztezal od Atlantika do Mezopotamije, od Nila do Rena. Njeni oporni stebri in privilegirani nosilci so bile rimske legije s centurioni in tribuni, še bolj pa s samimi legionarji, ki zlepa kdaj v zgodovini niso bili tako visoko cenjeni in tako dobro plačani in nagrajevani s tako visokimi odpravninami, in to celo v nepremičninah! Temu sanjsko donosnemu poklicu v brk in posmeh si drzne mladi Ovidij zapisati lahkotne in frivolne verze: »militat omnis amans et habet sua castra Cupido« (*Amores* 1.9.1).⁴

Vendar s tem ne bi hotel pretiravati in mladega Ovidija *a priori* predstavljati kot nekakšnega oporečnika. Najprej in predvsem je treba vedeti in upoštevati, da se je Ovidij – za razliko od drugih ta-

2 To na več mestih poudarja Antonio La Penna v svoji knjigi *Orazio e l'ideologia del principato* (1963), še zlasti v prvi in najboljšejši razpravi »La lirica civile e l'ideologia del principato« (13–124).

3 Na to na več mestih v uvodni študiji k svojemu prevodu Ovidijeve mladostne zbirke *Amores* nazorno opozarja tudi Marko Marinčič, kot na primer: »ljubezenska vojska (*militia amoris*) je izzivalna alternativa rimskemu militarizmu«, Marinčič, »Ovidij in poezija o ljubezni«, 151.

4 »Vsak je, kdor ljubi, vojak: Cupido nad četami vlada«; *Ljubezni*, 27, prev. Marko Marinčič.

kratnih vodilnih rimskih pesnikov – rodil in odraščal po tem, ko so bile najpretnesljivejše epizode državljanskih vojn že mimo: po prvem in drugem triumviratu, po bitki pri Filipih, po marčevih idah in atentatu na Cezarja, po Ciceronovih *Filipikah* in proskripcijskih listah, ki so bile razglašene po pogajanjih in umazanih barantanjih pri Bononiji in ki so tragično zapečatile Ciceronovo življenjsko usodo, obenem s tem pa tudi usodo rimske republike.

Ovidij je bil, kot znano in kot sam poroča,⁵ rojen 20. marca 43 pr. Kr., na dan bitke pri Mutini, v kateri se je takrat devetnajstletni Oktavijan še bojeval na strani senata, pravzaprav je prav z njo začel svoj vojaški vzpon.⁶

Ovidij je bil potemtakem sedemindvajset let mlajši od Vergilija (70–19 pr. Kr.) in več kot dvajset let mlajši od Horacija (65–68 pr. Kr.). Odraščal je v letih, ko je bil Avgustov režim že dodobra utrjen in konsolidiran. Kot nekaj samoumevnega se je udeleževal triumfalnih parad in drugih zunanjih manifestacij Avgustovega režima, ne iz kakega globljega političnega prepričanja, ampak iz radovednosti in radoživosti, zaradi prijetnega druženja. Simptomatičen je npr. odlomek o triumfih na začetku prve knjige *Ars amatoria* (1.178–216).⁷ Triumfe si radi ogledujejo veseli fantje v družini deklet:

Spectabunt laeti iuvenes mixtaeque puellae,
Diffundetque animos omnibus ista dies.
Atque aliqua ex illis cum regum nomina quaeret,
Quae loca, qui montes quaeve ferantur aquae,
Omnia responde, nec tantum siqua rogabit,
Et quae nescieris, ut bene nota refer. (1.217–22)

V prevodu Barbare Šega Čeh:

Sprevod bo spremljal živžav vzradoščenih fantov in deklic,
tega slovesnega dne vsem bo kipelo srce.
Kadar katera od njih bo zvedáva, le kdo so ti kralji,
kje so ti kraji, goré, reke, in kam žuboré,
vse ji pojasni takoj, in ne le, če ona te vpraša,
tudi če vsega ne veš, njej se naredi vseved.⁸

5 *Tristia* 4.10.6.

6 Prim. Bratož, *Rimska zgodovina I*, 160.

7 Prim. La Penna, *Orazio e l'ideologia del Principato*, 133–34.

8 *Umetnost ljubezni*, 23–25, prev. Barbara Šega Čeh.

Triumfi nudijo idealne priložnosti za navezovanje ljubezenskih vezi, ob njih lahko mimogrede začneš kaki radovedni neznanki razlagati vse mogoče o ujetih kraljih, o daljnih deželah, ob tem si lahko zraven še sam kaj izmisliš, tako da čim bolj zbudiš njeno pozornost in si pridobiš njeno simpatijo ...

Tudi v zbirki *Heroides*, čeprav je odrinjena daleč v mitično davni-
no, lahko v ozadju nekaterih mitičnih potez slutimo sledi takratnega
zgodovinskega dogajanja. Tako npr. že v prvi pesmi, v pismu, ki ga
piše Penelopa Odiseju, beremo, kako se na tleh, kjer se je še pred
nedavnim dvigalo trojansko obzidje, zdaj že širijo rodovitna polja,
pognojena s krvjo padlih vojakov, tako da kmet ob oranju s plugom
nehote kdaj lahko zadene v napol pokopano človeško okostje:

Iam seges est, ubi Troia fuit, resecandaque falce
luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus.
Semisepulta virum curvis feriuntur aratris
ossa [...] (1.53–56)

Tam je zdaj njiva, kjer Troja je stala, na tleh, pognojenih
s Frigijcev plodno krvjo, žetev pospravlja zdaj srp.
Plug ob oranju zadeva v kosti, napol pokopane [...] ⁹

Gre za očiten anahronizem, saj nam ni znano, da bi bila po zavzetju
Troje tamkajšnja zemljišča podarjena in razdeljena v obdelovanje
grškim vojakom, ki so se po desetletnem vojskovanju rajši čim prej
vrnili domov. Pesnik v mitično homersko davnino projicira takra-
tno usodo italskega podeželja, kjer so triumviri podarjali in delili
veteranom zmagovitih legij zemljišča, najrajši seveda tistih italških
mest, ki so se bojevala »na nepravi strani«. Ne vemo sicer, če se je to
dogajalo tudi v pesnikovi rodni deželi Pelignov, toda glas o tem se
je gotovo hitro širil po vsej Italiji, in najbrž so se premožne plemiške
rodovine (*equites*), iz kakršne je izhajal tudi naš pesnik, upravičeno
bale, da kaj podobnega ne bi doletelo tudi njih. Oktavijan je s krva-
vim obračunom v Umbriji, kjer je dal v Peruziji, kot poročajo viri,
likvidirati 300 uglednih meščanov,¹⁰ naredil eksemplarno gesto in s
tem prav gotovo vlil strah v kosti potencialnim protivnikom iz vrst
equites tudi v drugih predelih Italije. Od tod in zato nam postane
tudi lažje razumljiva previdnost, pohlevnost in prilagodljivost dru-
gih takratnih poetov (Horacij, Vergilij, Propertij).

9 Celoten prevod je pod naslovom »Ovidij: *Heroide 1*« objavljen v drugem delu te
revije, na straneh 121–123.

10 Prim. Bratož, *Rimska zgodovina I*, 162; zlasti opomba 584 na isti strani.

Za razliko od omenjenih pesnikov pa je Ovidij kmalu postal eden prvih oporečnikov, lahko bi rekli, skoraj nekak disident, morda zato, ker je pripadal mlajši generaciji, ki ni bila več obremenjena s spomini na državljanske vojne. Ovidij je npr. skoraj edini, ki se ne boji citirati in hvaliti Kornelija Galusa, ki je pri Avgustu padel v nemilost in ga je Avgustovo ljubosumno sumničenje prignalo tako daleč, da si je nazadnje sam vzel življenje, vrh vsega ga je po smrti za kazen zadela še *damnatio memoriae*.¹¹ Vergilij si je v svojo prvo pesniško zbirko, v *Bukolika*, npr. še upal vplesti žalostinko za Kornelijem Galusom, v drugi eklogi se mu je poklonil celo s tem, da je vanjo vpletel daljši citat iz njegovih verzov.¹² Tudi zadnja, deseta ekloga, kjer v verzih sedemkrat zazveni ime prijatelja Kornelija Galusa, se začne in konča z žalostinko za njim (10.1–3; 71–77). V *Georgikah* pa si Vergilij tega očitno ni več upal, zato je, kot lahko sklepamo in povzemamo po Servijevem komentarju, na izrecni Avgustov ukaz (*Augusto iubente!*) pred ponovno izdajo *Georgik* spremenil zadnji del pesnitve: namesto *laudes Corneli Galli* je v zaključek *Georgik* vpletel zgodbo o pevcu Orfeju in o mitičnem čebelarju Aristaju.¹³

Nasprotno pa Ovidij svojega vzornika ni zatajil niti potem, ko je Avgust Galusa po njegovem samomoru preganjal in kaznoval z *damnatio memoriae*. In to ne samo v mladostni zbirki *Amores*, kjer je zapel hvalnico o njegovi slavi (1.15.29–30)¹⁴ in kjer si je v zadnji knjigi celo upal odkrito izraziti dvom o njegovi krivdi (3.9.63–64).¹⁵ Tudi še v izgnanstvu je Ovidij v svoji avtobiografiji ime Kornelija Galusa s ponosom zapisal v svoj pesniški rodovnik: »successor fuit hic (Tibullus) tibi, Galle, Propertius illi, / quartus ab his serie temporis ipse fui« (*Tristia*, 4.10.53–54).¹⁶

11 Prim. Marinčič, »Ovidij in poezija o ljubezni«, 150–52.

12 Prim. Servijev komentar *ad Verg. Ecl.* 2.46: »hi omnes versus Galli sunt, de ipsius sumpti carminibus«.

13 Prim. Servius, *ad Verg. Ecl.* 10.1: »fuit (Gallus) amicus Vergilii adeo, ut quartus georgicorum a medio usque ad finem eius laudes teneret, quas postea Augusto iubente in Aristaei fabulam commutavit«; Servius, *ad Verg. Georg.* 4.1: »sane sciendum, ut supra diximus, ultimam partem huius libri esse mutatam, nam laudes Galli habuit locus ille, qui nunc Orphei continet fabulam, quae inserta est, postquam irato Augusto Gallus occisus est«.

14 »Galus bo slaven na vzhodu in Galus slovit na zahodu, / svet bo na veke slavil ljubo Likorido z njim«; *Ljubezni*, 40.

15 »[...] če kot žrtev lažnive obtožbe / vselej prijatelju zvest kri je nedolžno izlil«; *Ljubezni*, 104.

16 »Tebi pa, Galus, Tibul je sledil, in njemu Propertij, / v časov sosledju za njim pesnik četrti sem jaz«, prev. Kajetan Gantar.

Zato nas ne preseneča, da je postal tudi Ovidij v Avgustovih očeh ne le žrtev izgnanstva, ampak mu je grozila še hujša kazen, *damnatio memoriae*. Njegove pesniške zbirke so očitno morale biti odstranjene iz vseh javnih knjižnic, kot lahko sklepamo iz zaključnih verzov začetne elegije tretje knjige *Tristia* (3.1.63–68). Tam se njegova novo rojena knjiga (*liber*, ki je v latinščini pač moškega spola) odpravi v Apolonov tempelj na Palatinu, kjer je Avgust ustanovil veliko javno knjižnico. V njej je vse, kar so učeni možje starih in novejših časov zasnovali, na voljo tistim, ki bi radi brali: »quaeque viri doc-to veteres cepere novique / pectore, lecturis inspicienda patent« (3.1.63–64).¹⁷ Vendar med njimi nova Ovidijeva knjiga zaman išče svoje sestre (*libri* – bratje!¹⁸), četudi sploh ne išče tistih, ki bi se jim njihov oče (torej pesnik Ovidij) sam najrajši odpovedal: »quaerebam fratres exceptis scilicet illis, / quod suus optaret non genuisse pater« (3.1.65–66).¹⁹ Z drugimi besedami: iz največje rimske knjižnice očitno niso bile odstranjene samo tako imenovane *pohujšljive*, ampak sploh vse Ovidijeve knjige. Nedvoumno je zapisano, kako daje kustos te biblioteke Ovidijevi novi knjigi *consilium abeundi* z ostrim in neizprosnim ukazom: »quaerentem frustra custos e sedibus illis / praepositus sancto iussit abire loco« (3.1.67–68).²⁰ Zato se od tam napoti knjiga še v drugo, v še starejšo knjižnico, ki jo je pred tem ustanovil Azinij Polion v templju Svobode (*Libertas*); vendar je tudi tja njena pot zaman: »haec quoque erant pedibus non adeunda meis« (3.1.70).²¹ Ker zanjo ni več prostora v javnih poslopjih, se bo poslej morala skrivati po zasebnih lokacijah: »interea, quoniam statio mihi publica clausa est, / privato liceat delituisse loco« (3.1.79–80).²²

Seveda se nam ob tem zastavljajo najrazličnejša vprašanja, kot na primer: ali je bila navzočnost, branje in izposoja Ovidijevih knjig prepovedana samo v javnih knjižnicah? Ali pa je bila morda dovo-

17 »Kar so nam knjig učeni možje, sedanjih in prejšnjih, / zbrali, kdor rad bi jih bral, tu jih ima na vpogled«; *Pisma iz pregnanstva*, 60, prev. Josip Jurca.

18 Josip Jurca je v svojem prevodu te elegije (*Pisma iz pregnanstva*, 59–61) upravičeno in domiselno izvirnikove latinske *brate (libri)* spremenil v slovenske *sestre*.

19 »Sestre želela sem videti svoje, seveda ne tistih, / ki jih očetu je žal, da jih je spravil na svet«; *Pisma iz pregnanstva*, 61.

20 »Vse zastonj, predstojnik svetišča in knjižnice varuh / velel mi je, naj takoj sveti ta kraj zapustim«; *Pisma iz pregnanstva*, 61.

21 »Vprašam tu vse kakor prej, vendar pa zopet zastonj«; *Pisma iz pregnanstva*, 61.

22 »Ker se na javnem prostoru nikjer ne smem naseliti, / morala bom medtem skriti v zaseben se dom«; *Pisma iz pregnanstva*, 61. Zanimiv je tu glagol *delitresco*, še bolj je zanimiv njegov infinitiv perfekta *delituisse*, ki je bil pesniku očitno zelo pri srcu. V precej podobni funkciji ga je Ovidij zapisal že v svoji mladostni zbirki *Amores* (3.1.56), kjer gre prav tako za skrivanje prepovedanih verzov.

ljena (ali vsaj ne kazniva) v zasebnih prostorih? In kakšne bi utegnile biti kazenske sankcije zaradi posedovanja, prepisovanja, branja in razpečavanja pohujšljivih, zabranjenih in prepovedanih knjig? In ne nazadnje, kaj pomeni pesnikovo sklicevanje na proletarce v naslednjih verzih?

Tudi to *damnatio memoriae* je pesnik pogumno in mirno vzel na znanje. In nanjo odgovoril tako, da je tudi on sam cesarja Avgusta kaznoval s svojevrstno *damnatio memoriae*, kot je nedavno izrazil domnevo nemški klasični filolog Christian Zitzl iz Passaua:²³ kaznoval ga je namreč s tem, da je opustil prvotno zamisel, da bi še kdaj nadaljeval s pisanjem *Fastov*.

Večkrat se sicer navaja argument, da Ovidij s pisanjem *Fastov* v izgnanstvu ni nadaljeval zato, ker v Tomih ni imel dostopa do relevantnih zgodovinskih in drugih virov. Vendar je kot dodaten argument najbrž odigral pomembno vlogo tudi pomislek, da ne bo še enkrat prepeval hvale Juliju Cezarju in Avgustu, od česar ni nobenega haska.²⁴ Rajši je *Faste* kot torzo pustil nedokončane in jih zaključil s prvo polovico koledarskega leta, s koncem junija. Če bi jih nadaljeval, bi moral seveda nadaljevati z mesecem julijem in nato še z mesecem avgustom, s tem pa bi moral julija zapeti slavo Juliju Cezarju, po katerem se imenuje mesec julij, za njim pa še Avgustu, ki je dal ime naslednjemu mesecu.

Tudi v svojo največjo in najimenitnejšo pesnitev, v *Metamorfoze*, je Ovidij vpletel vrsto epizod, ki se sicer odigravajo v mitični davni ni, pa vendar iz nekaterih od njih lahko – kljub mitični preobleki – razberemo pesnikovo kritično distanco ali kritične namige na Avgustovo politiko in njegov odnos do podložnikov, namige, ki so zastrto obarvani z rahlo prefinjeno ironijo. Pri tem imam v mislih zlasti nekaj epizod, v katerih se antropomorfna podoba najvišjega boga Jupitra prisposodablja s cesarjem Avgustom. Mednje sodi že prva obširna metamorfoza, v kateri je opisana preobrazba Likaona v volka.²⁵ V zgodbi o tem se Jupitrov Olimp primerja z Avgustovim Rimom,

23 Zitzl, »Ovid – Leben und Werk«, 74–86.

24 O različnih domnevah, kako v konceptu *Fastov* uskladiti torzo šestih manjka-jočih mesecev druge polovice rimskega koledarskega leta s pesnikovo izjavo v pismu cesarju Avgustu (*Tristia*, 2.549–52), da je napisal (ali naj bi napisal) dvakrat po šest knjig *Fastov* (»sex ego Fastorum scripsi totidemque libellos [...]«), izčrpno razpravlja Nada Grošelj v spremni besedi k svojemu prevodu *Fastov*; Grošelj, »Rimski koledar in Ovidijev *Koledar*«, 20–22, k čemur navaja tudi drugo relevantno literaturo.

25 Na skrite in duhovite asociacije v zgodbi o tej metamorfozi je že pred desetletji, leta 1976, s prefinjenimi interpretacijami opozoril Viktor Pöschl v svojem referatu »De Lycaone Ovidiano«.

in sicer s tisto četrto mesta Rima, s Palatinom, v kateri ima Avgust svojo rezidenco: »hic locus est, quem, si verbis audacia detur, / haud timeam magni dixisse Palatia caeli« (1.175–76).²⁶ Že prej pa je v tej zgodbi nakazana tudi socialna diferenciacija rimskih mestnih četrti:

[...] dextra laevaue deorum
 atria nobilium valvis celebrantur apertis;
 plebs habitat diversa locis; hac parte potentes
 caelicolae clarique suos posuere penates. (1.171–74)

[...] na levi in desni so v dvorcih
 širom odprta preddverja čaščenju bogov plemenitih.
 Nižja božanstva živijo drugje; domovja zgradili
 svojim penatom so tu nebeščani mogočni in slavni.²⁷

Tudi na več drugih mestih se Avgust prispodablja z Jupitrom, in to ne le v *Metamorfozah*, ampak tudi v *Fastih*, na primer v drugi knjigi: »hoc tu per terras quod in aethere Iuppiter alto / nomen habes: hominum tu pater, ille deum« (2.131–32).²⁸

Verjetno ni slučaj, da se vzporednica temu pojavi tudi v zadnji epizodi *Metamorfoz*, ki opeva preobrazbo Cezarjeve duše v zvezdo na nebesnem svodu: tako kot je Jupiter na nebu večji in mogočnejši od svojega očeta Saturna, podobno bo tudi Avgust v veličini in slavi prerasel svojega adoptivnega očeta Julija Cezarja, ko se bo po smrti tudi on dvignil na nebesni svod in z njega naklonjeno gledal na svoje častilce, ki bodo k njemu molili: »[...] orbe relicto, / accedat caelo faveatque precantibus [...]« (15.869–70).²⁹

26 »Tu, na tem mestu, leži – če naj se predrzno izrazim, / ne da okleval bi kaj – Palatin nebesnih višavij«; *Metamorfoze I–III*, 27, prev. Barbara Šega Čeh.

27 *Metamorfoze I–III*, 27.

28 »Ti imaš isto ime na zemlji kot Jupiter v etru visokem, / ti si oče ljudem, on pa je oče bogov«; *Rimski koledar*, 91, prev. Nada Grošelj.

29 »Dan, ko slovo bo vzel Avgust od sveta, ki mu vlada, / sam pa se dvignil v nebo in od tam bo prošečim naklonjen«; *Metamorfoze 13–15*, 162, prev. Joža Lovrenčič.

Tako je Ovidij s tem Avgustu na videz naredil veličasten in najvišji možen kompliment. In morda je s tem nehote naredil tudi že nekakšen prvi korak k poznejši divinizaciji rimskih cesarjev, ki jo lahko opazujemo od cesarja Klavdija dalje.³⁰

Toda Ovidij ne bi bil Ovidij, če ne bi temu takoj za tem – z njemu lastno ležerno pikrostjo – v naslednjem verzu dodal še piko na *i* in naredil še neprimerno večji kompliment samemu sebi, ko je v epilogu zapisal, da je s to pesnitvijo dokončal opus, ki ga tudi Jupiter z vso svojo jezo ne bo mogel uničiti:

iamque opus exegi, quod nec Iovis ira nec ignis
nec poterit ferrum nec edax abolere vetustas.
[...] nomenque erit indelebile nostrum.
(15.871–72; 876)

Delo končal sem: ne more ga Jupitrov srd in ne ogenj,
niti ne meč pokončati, ne zob požrešne starosti.
[...] neuničljivo ime bo za mano ostalo.³¹

Skratka, Ovidij je ustvaril *opus indelebile*, nadel si je *nomen indelebile*, ki ga nobena sila, niti jeza najvišjega bitja, ne bo mogla uničiti. Tudi ni naključje, da je v isti sapi z »Jupitrovo jezo« (*Iovis ira*) omenil tudi »ogjenj« (*ignis*): celo če je kdaj ogenj pesnik sam zanetil, ko je neposredno pred odhodom v izgnanstvo sam zažgal svoje pesmi, in to celo svoje najodmevnejše in najbolj priljubljene pesmi (*placitura*), kot je zapisal v svoji avtobiografiji³² – celo ta ogenj njegovega opusa ne more uničiti in njegovega imena ne izbrisati – preveč je že znan, preveč je že razširjen v številnih prepisih.³³ Pesnik niti sam ne more več uničiti svojega opusa: pesmi, ki so potomke njegovega genialnega pesniškega daru, so prerasle ustvarjalca, svojega duhovnega očeta.

30 Resnici na ljubo pa je treba priznati, da je bil Avgust sam – kljub vsej svoji častihlepnosti – toliko trezen realist, da se je divinizacije branil, čeprav je – zlasti na vzhodu – že prihajalo do nekaterih njenih simptomov. Prim. Bratož, *Rimska zgodovina I*, 217: »Med širokimi sloji prebivalstva se je ob počastitvah uveljavilo božje čaščenje njegove osebe, najprej na Vzhodu, kjer je obstajala tovrstna tradicija iz helenistične dobe.«

31 *Metamorfoze*, 87, prev. Kajetan Gantar.

32 *Tristia*, 4.10.63–64: »tunc quoque, cum fugerem, quaedam placitura cremavi / iratus studio carminibusque meis«. »Tudi tedaj, ko sem béžal, požgal sem stvari nekatere, tokrat pa dobre, zato, ker sem jezil se na vse«; *Pisma iz pregnanstva*, 100.

33 Kar dokazuje tudi že prej omenjeni pasus, *Tristia*, 3.1.63–80.

Temu je ne nazadnje nato dodal še zaostreno poanto, da se bo on sam z žlahtnejšo kvintesenco svoje biti po svoji smrti povzpel še veliko višje, nad (*super!*) visoke zvezde (torej tudi nad tisti dve zvezdi, v kateri se bosta po katasterizmu povzpeli Cezarjeva in Avgustova zvezda): »parte tamen meliore mei super alta perennis / astra ferar« (15.875–6).³⁴

Tako je Avgustov poskus utišanja velikega poeta in kaznovanja z *damnatio memoriae*, z izbrisom njegovega imena in njegovega spomina, v resnici doživel pravi fiasko. Skratka, *damnatio memoriae* se je kot kazen, ki naj bi zadela pesnika, izkazala nemočna, neučinkovita in popolnoma neuresničljiva.³⁵

BIBLIOGRAFIJA

- Bratož, Rajko. *Rimska zgodovina I – Od začetkov do nastopa cesarja Dioklecijana*. Ljubljana: Študentska založba, 2007.
- Christ, Karl. *Geschichte der römischen Kaiserzeit von Augustus bis zu Konstantin*. München: Beck, 1988.
- Gantar, Kajetan, prev. *Publius Ovidius Naso: Metamorfoze: izbor*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1977.
- Gizewski, Christian. »*Damnatio memoriae*«. V: *Der Neue Pauly*, zv. 3, 299. Stuttgart: Metzler, 1997.
- Grošelj, Nada, prev. *Publij Ovidij Nazon: Rimski koledar*. Ljubljana: Institutum studiorum humanitatis, 2009.
- . »Rimski koledar in Ovidijev *Koledar*«. V: Nada Grošelj, prev., *Publij Ovidij Nazon: Rimski koledar*, 7–48. Ljubljana: Institutum studiorum humanitatis, 2009.
- La Penna, Antonio. *Orazio e l'ideologia del Principato*. Torino: Einaudi, 1963.
- Lovrenčič, Joža, prev. *Publij Ovidij Nazon: »Metamorfoze 13–15«*. *Keria* 19, št. 2 (2018): 81–163.

34 [...] z najboljšim se delom bom svojega jaza / dvignil visoko nad zvezde«; *Metamorfoze*, 87.

35 Še več, *damnatio memoriae* se je izkazala za dvorezen meč, saj je pozneje, v obdobju cesarstva, v veliko primerih, zlasti po smrti, lahko doletela tudi same njene izvajalce, same cesarje. Marsikaterega cesarja je namesto zaželene in pričakovane apoteoze in divinizacije po smrti čakala *damnatio memoriae*, o čemer navaja vrsto konkretnih primerov zlasti Christ, *Geschichte der römischen Kaiserzeit*. Prim. tudi geslo »*Damnatio memoriae*« v enciklopediji *Der Neue Pauly* zv. 3, 299.

- Marinčič, Marko. »Ovidij in poezija o ljubezni«. V: Marko Marinčič, prev., *Publij Ovidij Nazo: Ljubezni*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006.
- , prev. *Publij Ovidij Nazo: Ljubezni*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006.
- Jurca, Josip, prev. *Publij Ovidij Nazo: Pisma iz pregnanstva – Žalostinke in Pomska Pisma*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1959.
- Pöschl, Viktor. »De Lyacone Ovidiano«. V: *Acta Conventus omnium gentium Ovidianis studiis fovendis, Tomis a die XXV ad diem XXXI mensis Augusti MCMLXXII habiti*, ur. Nicolao Barbu, Eugenio Dobroiu in Michaelae Nasta, 507–513. Bukarešta: Typis Universitatis Bucurestiensis, 1976.
- Šega Čeh, Barbara, prev. *Publij Ovidij Nazo: Ars amatoria – Umetnost ljubezni*. Ljubljana: Modrijan, 2002.
- Zitzl, Christian. »Ovid – Leben und Werk«. *Janus* 38 (2017), 74–86.

IZVLEČEK

Ovidij je nedvomno med vsemi avgustejskimi pesniki eden najbolj izrazitih oporečnikov v odnosu do avtokratskega režima cesarja Oktavijana Avgusta. Medtem ko je na primer Vergilij na Avgustov ukaz spremenil zaključni del druge knjige Georgik, tako da je izbrisal iz nje *laudes Galli*, ki ga je zadela *damnatio memoriae*, pa se Ovidij niti v svoji mladostni zbirki *Amores* niti v žalostinkah iz izgnanstva (*Tristia*) ni bal proslavljati tragično preminulega pesnika, ki velja za začetnika rimske elegije. Zato se ne smemo čuditi, da je tudi Ovidija zadela nekaka *damnatio memoriae*, saj so morale biti vse njegove pesniške zbirke, ne le spotakljiva *Ars amatoria*, odstranjene iz rimskih javnih knjižnic (*Tristia*, 3.1.63–80). Tudi v največjo umetnino, v *Metamorfoze*, je Ovidij zasejal nekaj domiselnih in iskrivih protiavgustovskih bodic. Tako je na primer že v eni prvih epizod, v zgodbi o preobrazbi Likaona, še izraziteje pa v zadnji epizodi, kjer katastrofizmu, tj. preobrazbi Julija Cezarja v zvezdo in podobni preobrazbi, ki po smrti čaka Avgusta, dodal za sklep še zaostreno poanto, da bo njegovo ime po smrti povzdignjeno še višje, visoko nad (*super!*) zvezde (torej še višje kot Cezarjeva in Avgustova zvezda): *super alta perennis / astra ferar* (*Metamorfoze*, 15.875–6).

KLJUČNE BESEDE: Ovidij, Avgustov režim, protiavgustovske bodice, *damnatio memoriae*, *Metamorfoze*

OVID'S POETRY FACING THE AUGUSTAN REGIME

ABSTRACT

Among Augustan poets, Ovid was the most conspicuous in his dissident attitude towards Emperor Augustus and his autocratic regime. Vergil, for instance, changed the ending of his second book of the *Georgics*, erasing his *laudes Galli*, after Cornelius Gallus had been sentenced to *damnatio memoriae*. Ovid, on the other hand, failed to refrain from praising Gallus and his merits in establishing Roman elegy. One can see this in his early poetry, in *Amores*, as well as in his elegies from exile, *Tristia*. Therefore it is no wonder that Ovid himself became a victim of a certain *damnatio memoriae*: all of his books, not only the infamous *Ars amatoria*, were banned from public libraries (*Tristia*, 3.1.63–80). Nevertheless, some witty and inventive anti-Augustan remarks are scattered through his central masterpiece, the *Metamorphoses*. Such asides, already visible in one of the first episodes about the transfiguration of Lycaon, became more explicit in the last episode about the catasterism of Julius Caesar and a similar transfiguration that awaited Augustus after his demise. Ovid added a pointed declaration that after his own death, his poetic name will ascend even further, high above (*super!*) the stars, and therefore higher than the stars of Caesar and Augustus: *super alta perennis / astra ferar* (*Metamorphoses*, 15.875–6).

KEYWORDS: Ovid, Augustan regime, anti-Augustan remarks, *damnatio memoriae*, *Metamorphoses*